

Kodanik ja kodanikuühiskond

Väärtused

Meie põhieesmärk on Eesti Vabariigi kodanike aktiveerimine ja nende tahte realiseerimine riigivalitsemises, et tagada rahva ja riigi julgeolek nii sise- kui välisvaenlase eest, iseseisva Eesti Vabariigi püsijäämine ja areng rahvusriigina, eesti keele ja kultuuri kestmajäämiseks vajaliku elukeskkonna loomine, üksikisiku vabaduse ja turvalisuse kaitse. Ühistegevuse, töökuse ja tarkusega saavutame sotsiaalse, kultuurilise ja majandusliku heaolu.

Eesti riigikorraldus põhineb kodanike motiveeritud, teadlikul ja aktiivsel tegevusel poliitika kujundamises. Poliitika lähtekohaks on inimene, kes on ühiskonna täisväärtuslik osaline. Inimkeskse lähenemise tagab demokraatliku ja sotsiaalse õigusriigi põhimõtetele rajatud otstarbekalt korraldatud avalik võim.

Tegevus

Seisame kodanike sõna- ja mõttevabaduse eest. Rahva otsustusõiguse suurendamiseks peame vajalikuks seadustada rahvaalgatuse riigitasandil. Eesti Vabariigi presidendi peab valima rahvas. Arendame kodanike poliitika osalemise mehhanisme (kooskõlastusmenetlused, referendumid, veebiportaalid jne).

Peame oluliseks koostööd ülikoolide ja muude teadusasutustega riigi strateegiliste eesmärkide kujundamisel, uuringute ja analüüside tegemisel ning otsuste langetamisel. Töötame välja kodanikuühiskonna panust väärtustava rahastamis- ja tunnustamissüsteemi.

Võtame vastu rahvastiku- ja rändestrategie. Seame kontrolli immigratsioonile nii idast kui läänest ja seome sisserände kvoodi põlisrahva arvuga. Sisseränne peab lähtuma ainult vältimatust vajadusest ja läbimõeldud tegevuskavast, mis kindlustab sisserändajate kiire lõimumise Eesti ühiskonda ja kultuuriruumi. Soodustame mujal elavate eestlaste Eestisse naasmisest.

Tagamaks Eesti ühiskonna terviklikkust ja mitte-eestlaste paremat sulandumist avalikku sfääri, jätkame sisulise lõimumisstrateegia elluviimist.

Kodaniku poliitiliste jm ühiskonnaoskuste tagamiseks loome kodanikuõpetuse programmi. Suurendamaks kodanike ja alaliste elanike teadlikkust ja lojaalsust peame lisaks üldhariduskoolis pakutavale vajalikuks koolitada ka täiskasvanuid. Oluline on õppida demokraatliku osaluse kaudu. Osalemine õpilas- ja üliõpilasesinduses, korteriühistus jt kodanikuühendustes on väärtustatud ka kodanikuoskuste omandamisel.

Vastavalt rahvusvahelisele õigusele käsitleme nn kodakondsuseta isikuid Vene Föderatsiooni kui NSV Liidu õigusjärglase kodanikena. Nõuame Venemaalt Eestis elavate Vene Föderatsiooni kodanike arvu ja nimede teatamist.

Viime kodakondsuse ja alalise elamisloa saamise vastavusse maailmas heakskiidetud normide ja eesmärkidega. Tagame, et kriminaalkorras karistatud ja Eesti riigi suhtes vaenulikult käitunud välisriikide kodanikele ei võimaldata Eesti kodakondsust ning nende elamisload tühistatakse. Tühistame kodakondsuse lojaalsusvande rikkumise eest ja isikutel, kes on selle saanud naturalisatsiooni korras eelmisest kodakondsusest loobumata. Seadusevastaselt saadud Eesti kodakondsus on kehtetu – muudame nimetatud kuriteo tagasiulatuvalt aegumatuks.

Koostöös rahvusvaheliste organisatsioonidega toetame materiaalselt Eestisse ümberasustatute repatrieerumist oma etnilisele kodumaale.

Muudame erakonnaseadust, suurendamaks erakonnademokraatiat ja võtmeküsimuste otsustamist liikmete hääletuse kaudu. Muudame senist erakondade riikliku toetuse korda ning vähendame riigi poolt määratud summasid. Teravdame kontrolli välistamiseks erakondade toetamise sildi all meelepäraste seaduste ostmist huvigruppide poolt. Koostöös teiste erakondadega töötame välja poliitiku eetikakoodeksi.

Me ei pea normaalseks erakondade koostööd riikliku turvalisust vähendavate välismaiste ja siseriiklike organisatsioonide ja struktuuridega. Poliitikute ja erakondade koostöö Eesti riigile kahjulike või ohtlike jõududega peab olema teravdatud tähelepanu all. Välisriikidest initsieeritud ja Eesti suveräänsuse vastu tegutsevad erakonnad kuuluvad sundlikvideerimisele.

Sotsiaalpoliitika

Väärtused

Meie sotsiaalpoliitika toetab Eesti järjepidevat arengut, sotsiaalset ja regionaalset tasakaalustatust, majanduse konkurentsivõimet avaliku, era- ja mittetulundussektori koostöös ning tagab iga ühiskonnaliikme turvalisuse ja toimetuleku rasketel aegadel. Rahva heaolu aluseks on majanduse areng, mitte sotsiaaltoetused. Kõik ühiskonnaliikmed osalevad jõukohasel viisil hüvede loomisel ning saavad hüvedest õiglase osa. Kõrged maksud, töötute abirahad ja muud sotsiaaltoetused ei tohi vähendada inimeste töömotivatsiooni. Riiklik pension peab tagama inimväärse elu.

Tegevus

Sotsiaalse heaolu tõusu eelduseks on piirkondliku arengu tasakaalustatus, mis tagab tööealistele töökoha ja panusele vastava sissetuleku. Tööturupoliitikas asetame põhiorhu aktiivsetele meetmetele – ümberõppe ja tööturule tagasipöördumise soodustamisele.

Käivitame tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse, kus on ühendatud kannatanule rahalise hüvitise maksmine, tööõnnetuste ja kutsehaiguste ennetamine ja rehabilitatsioon.

Laste kasvatamiseks ja koolitamiseks mõeldud toetuste rakendamine seab lastega pered teistega võrdsesse majandusseisu.

Pensioni maksmisel peame õigeks, et täiskohaga töötanul arvestatakse palga suuruselt sõltumata aastakoefitsiendiks üks ning koefitsiendile kehtestatakse mõistlik lagi. Riikliku pensioni staaži seome üleskasvatatud laste arvuga.

Kaotame põhjendamatud personaal- ja eripensionid, erisoodustused ja sotsiaalmaksu ülempiiri, alandame emapalga ülempiiri. Tõstame tulumaksuvaba alampiiri ja miinimumpalka.

Peame vajalikuks käivitada puudega inimestele sotsiaaltoetuste süsteem, mis võtab arvesse konkreetse inimese vajadusi ja ühendab rahaliste toetuste süsteemi rehabilitatsioonisüsteemiga.

Sihipärane eelarvepoliitika, sh Euroopa Liidu tõukefondide kasutamine, võimaldab regioonides arendada kohalikku eripära arvestavat majandustegevust ning piisava infrastruktuuri, vähendades perede ja üksikisikute majanduslikku ebavõrdsust ning sotsiaalset tõrjutust.

Sotsiaalselt tundlikele ja halvemini toimetulevatele ühiskonnarühmadele loome tugisüsteemid, mis võimaldavad neil osaleda tööturul ja majanduslikult toime tulla. Vaesuse leevendamise tagab sotsiaalne kaitse rahalise hüvitise ja paindliku sotsiaaltenuse süsteemi koostoimes.

Sotsiaaltoetused ja pensionid peavad käima läbi riigile kuuluva krediidasutuse.

Tühistame lepingu, mille alusel Eesti maksab pensionit ka teenistuses oldud aja eest siin alaliselt elavatele Nõukogude okupatsiooniarmee sõduritele ja ohvitseridele.

Perekond

Väärtused

Lapsed on meie suurim ja kallim vara. Eesti rahvas peab suutma ennast taastoota, et säiliks eestikultuurne elanikkond ja omariiklus. Tugev ja terviklik perekond on ühiskonna sidususe, üksmeele, põlvkondade järjepidevuse, väärtushoiakute ja vastastikuse austuse kandja.

Oma pere- ja rahvastikupoliitika meetmetega tagame igale inimesele turvalise tuleviku. Rakendame abinõude ja vajalike meetmete kompleksi rahva iibe, eestlaste arvu ja osakaalu tõstmiseks, elamisväärse elukeskkonna loomiseks ja massilise väljarände peatamiseks. Elujõuline ja jätkusuutlik ühiskond saab võimalikuks vaid juhul, kui kogu meie tegevus kõigis riigielu valdkondades teenib seda eesmärki.

Tegevus

Toetame kristlikke väärtusi ja kaitseme traditsioonilist, terviklikku perekonnamudelit, kuhu kuuluvad ema, isa ja lapsed. Laste adopteerimisel peame silmas, et igal lapsel on võõrandamatu õigus normaalsele perekonnaelule.

Kehtestame õiglasema vanemahüvitise süsteemi, tõstame laste- ja peretoetuste määrasid, pöörates erilist tähelepanu vähekindlustatud rühmadele, nagu väikeste lastega noored pered, sünnitusjärgselt last kodus hooldavad vanemad, lapserikkad pered ja üksikvanemad. Laste kasvatamise väärtustamiseks peame õigeks arvestada lapsega kodus oldud aeg tööstaaži hulka.

Parandame lapsehoolduspuhkusel olevate vanemate sotsiaaltagatiste süsteemi ja võimalusi töö- ja pereelu ühildamiseks. Peame vajalikuks kehtestada regressiivne astmeline tulumaks lastega peredele: iga kasvatatava lapse pealt vähendatakse vanemate tulumaksu.

Täiendavate soodustustega toetatakse haridust omandavaid lastega peresid. Kehtestame eesti noortele (20–35) abiellumistoetuse täisväärtuslike perekondade arvu suurendamiseks.

Toetame noori peresid kodu rajamisel, võimaldades soodustusi sõltuvalt laste arvust – loome riikliku krediidsüsteemi, mis annab noore pere laenu ja kustutab iga lapse sünniga teatud osa võlast. Loomes vastava seadusandluse.

Tagame korraliku koolieelsete lasteasutuste võrgu, arvestades puudega laste erivajadusi. Tagame igale lapsele lasteaiakoha. Lapse kodus kasvatamise puhul makstakse osa lasteaia pearahast perele välja laste hoiuks.

Tagamaks puudega lastele juurdepääs haridusele, tasub riik raske ja sügava puudega laste õpetamise kulud. Igasse maakonda rajatakse vajadusel nn pädevuskeskus, kus sellised lapsed saavad nii haridust, hooldust, järelevalvet kui ka vajalikke rehabilitatsiooniteenuseid. Puudega laste peredele on tagatud nõustamine.

Oluline on rakendada läbimõeldud perekonnaõpetust üldhariduskoolis ning parandada vanemate koolitust. Peame vajalikuks tasuta abieluelse nõustamise ning abielukriisinõustamise laiaulatuslikku juurutamist.

Kuna perekondade purunemise, madala iibe ja kuritegevuse üheks põhjuseks on liigne alkoholi tarvitamine, siis piirame oluliselt alkoholireklaami ning tõhustame alkoholivastast ennetustööd.

Haridus ja kultuur

Väärtused

Väärtustame haridus- ja kultuuritegevust. Hariduse kõrgeim eesmärk on kujundada inimestest terviklikud, loomisvõimelised, arenenud ja eneseteadlikud isiksused, kes suudavad rikastada nii enda kui ühiskonna elu. Leiame, et senisest enam tuleb asetada rõhku isamaalisele kasvatusele ning Eesti pürgimuste, eesti kultuuri, traditsioonide ja lähiajaloo õpetamisele.

Kultuuritegevuse eesmärk on arendada iga indiviidi ja ühiskonna kui terviku vaimsust. Hariduse, teaduse, kultuuriloomelise ja avaliku sfääri ülesanne on tagada rahvuse säilimine, eesti kultuuri omapära ja rahvusliku eneseteadvuse püsimine. Kultuuri elujõud kasvab inimeste aktiivsusest ja püsib riigi toetusel.

Tegevus

Hariduse sisuliste ja korralduslike eesmärkide saavutamiseks tagab riik piisava rahastamise, millele lisandub erasektori panus. Tagame maakoolide säilimise. Kutseharidussüsteemi tuleb tugevdada ja kohandada tööturu reaalse vajadusega.

Toetame erakoolide loomist, mis saavad riigikoolidega võrdselt pearaha, kuid mille programmid nad koostavad ise ning kus sooritatakse ettenähtud riigeksamid.

Vastavalt Euroopa tavapraktikale on Eesti riiklikus haridussüsteemi poolt antav haridus alates lasteaedadest, eestikeelne. Toetame eestikeelse hariduse andmist ka teistes riikides elavatele eestlastele. Õpetajate, v.a. välisõppejõudude eesti keele oskus peab vastama kõrgtasemele ning nad peavad omama häid teadmisi Eestist ja Eesti ajaloost. Õpetajaametis võivad töötada vaid Eesti Vabariigile lojaalsed kodanikud.

Toetame kultuuriautonomia seaduse alusel põlisvähemuste õigust luua rahvuslikke erakoole, kus võõrkeelt võib kasutada täiendavate ainete õpetamiseks. Erakoolide programmid ja õppekavad kinnitatakse vastavalt riiklikule korrale.

Viime Eesti haridusasutuste ruumid ja inventari vastavusse nüüdisaja nõuetega. Infrastruktuuri rahastamine ja väljaarendamine teenib pikaajalisi rahvuslikke eesmärke.

Peame vajalikuks täiendavalt rahastada õppurite toitlustust, kutse- ja karjäärinõustamist, õpikute väljaandmist, tasuta õppevahendite (raamatud, töövihikud) andmist õpilastele, mõistlikkuse piirides e-õppe sisseviimist koolidesse ja e-õpikute loomist. Toetame laste huvialategevust.

Tagame kõrghariduse saamise võimaluse kõikidele kodanikele sõltumata nende varanduslikust jõukusest. Selleks rakendame üliõpilaste toetuste süsteemi, mis võimaldab keskenduda õppimisele ning omandada haridus täisajaga.

Kõrg- ja kutsehariduse õppijatele tagame õppemaksu ulatuses krediteerimise, mille riik kustutab teatud osas kui õppur läheb tööle riigile vajalikule ametikohale. Vabastame erasektori õppekrediidi kompenseerimisel sotsiaal- ja tulumaksust. Kümne aasta jooksul peale lõpetamist välismaale püsivalt elama siirdunud maksavad õppekrediidi ja hariduskulud riigile tagasi täies mahus.

Tõstame õpetajate ja kultuurivaldkonnas töötavate inimeste palkasid. Tagamaks heade ja pädevate õpetajate olemasolu ka väljaspool keskusi, rakendame lisaks pearahale nn regionaalkomponendi, nt tasuta internet, transpordikompensatsioon jne.

Teadusrahastamise programmide koostamisel lähtume Eesti vajadustest. Laiendame eesti terminoloogia ja teaduskeele arendamise programmi teaduse põhivaldkondades.

Vabastame tasemeõppe erisoodustumaksust. Tõstame haridussüsteemi rolli tervisekasvatuse edendamisel ning uimastite, alkoholi ja tubaka tarbimist ärahoidvas ennetavas kasvatustöös.

Jätkame ja suurendame eesti kultuurielu valdkondade riiklikku toetamist nii moraalselt kui materiaalselt. Riik rahastab olulisimaid kultuurivaldkondi, -institutsioone ja kultuuriüritusi. Kultuuri rahastamisse kaasame kohalike, fondide ja erasektori allikad.

Riik laiendab ja tugevdab rahvaseltside tugisüsteeme ja kultuuriprogramme. Laste ja noorte kultuuri- ja huvitegevuse rahastamisega tagab riik igale noorele soodsa ligipääsu teda kõitvale huvialale.

Riik toetab kultuuriga tegelevaid haridusinstitutsioone. Oluline on toetada rahvaülikoolide tegevust elukestva õppe propageerimisel ning igas eas inimeste kaasamisel, et seeläbi rikastada ühiskondlikku vaimust. Panustamine raamatukogude teavikute soetamisse tagab inimestele ligipääsu nii eesti- kui võõrkeelsele kirjandusele. Digitaliseeritakse Eesti kultuuripärand.

Toetame eesti kultuuri ja kunsti viljelemist, teadvustamist ja tutvustamist ka välisriikides ning rahvuskaaslaste ühendusi välisriikides, et neil püsiks side eesti kultuuriga. Toetame vastavalt võimalustele ka hävimisohus olevate soome-ugri hõimurahvaste kultuuritegevust teistes riikides, eeskätt Venemaal.

Toetame ja väärtustame riiklikult tähtsate ajaloo- ja kultuuriobjektide renoveerimist ja ehitamist. Kaasame selleks raha nii Euroopa struktuurifondidest kui erasektorist. Toetame ja tähtsustame muinsuskaitseliste arhitektuuriväärtuste konserveerimist vältimaks nende hävingut.

Peame vajalikuks käivitada riiklik investeeringuprogramm igasse maakonnalinna nüüdisaegse spordikeskuse rajamiseks ja spordi propageerimiseks. Toetame matka- ja spordiradade ehitamist ning laste ja noorte sporditegevust. Loome tasuta huvialaringide ja treeninguvõimaluste võrgustiku.

Tervishoid

Väärtused

Meie tervishoiupoliitika eesmärgiks on tervise väärtustamise ja haiguste ennetamine, tõhus ja kõikidele kättesaadav arstiabi ning selle kaudu inimeste üldise tervisliku seisundi parandamine, et luua eeldused eesti rahva säilimiseks, rahvaarvu kasvuks, aidata kaasa inimeste füüsilise ja vaimse tervise hoidmisele, sotsiaalse ebavõrdsuse vähenemisele ja keskmise eluea tõusmisele. Terved inimesed loovad kestva ja vanemlikku hoolitsust võimaldavad peresuhted, on töövilmsed ning osalevad aktiivsemalt sotsiaalses, poliitilises ja majanduselus.

Tegevus

Jälgime, et meditsiinile eraldatavat raha kasutataks sihtotstarbeliselt optimaalsete raviteenuste osutamiseks ja haiglate korrashoiuks.

Leiame, et kulukas ja ebaefektiivne haigekassa tuleks praegusel kujul likvideerida ning luua kohustuslik tervisekindlustussüsteem, kus iga inimene valib endale ise kindlustusfirma ja paketi. Riigi roll on hoolitseda, et kindlustusfirmad täidaks oma kohustused mõistliku hinna eest ja tagada, et patsient saab kiire ja kvaliteetse ravi.

Peame oluliseks tagada eriarstiabi kättesaadavuse. Igal inimesel peab olema õigus valida oma arsti, ning eriarstide poole peab olema võimalik pöörduda otse, mitte perearsti vahendusel. Krooniliste haiguste tekke või nende süvenemise ja nakkushaiguste leviku vältimiseks võimaldada esmatasandi arstiabi ka ravikindlustusega hõlmamata isikutele.

Tagame eesti peredele tasuta viljatusravi ning vajadusel kunstliku viljastamise. Kõik raseduse ja sünnitusega seotud arstlikud protseduurid ning laste arstiabi on tasuta ning koheselt kättesaadav. Me ei poolda aborti. Lülitame ka hambaravi tervisekindlustuse alla.

Tervishoiutöötajate palgatase peab võimaldama neil ennast ühiskonnas õiglaselt väärtustatuna tunda. Tõstame tervishoiutöötajate palka ning parandame töötingimusi, et vähendada nende siirdumist välismaale. Soodustame nende naasmist Eestisse. Tervishoiutöötajaid toetab läbimõeldud väljaõppe- ja täiendkoolituse süsteem.

Riik toetab erinevaid osapooli kaasavaid ja meetoodiliselt läbimõeldud, riskikäitumise ennetamisele ja võõrutamisele suunatud programme (sealhulgas HIV- ja narkoennetus). Uimastipoliitika karmistamine piirab tubaka, alkoholi ja narkootikumide reklaami ning kättesaadavust. Abivajajatele tagatakse piisav informatsioon ja ligipääs nii avalikele kui ka kodanikualgatusel põhinevatele rehabilitatsiooniteenustele.

Töötajate tervist ja töökeskkonda kahjustavate tegurite mõju vähendamiseks toetame ettevõtetes ja asutustes regulaarse tervishoiukontrolli läbiviimist, tööandjate ühist vastutust, suutlikkust ja püüdlusi töötajate tervise parandamisel ning haiguste ennetamisel.

Majandus ja põllumajandus

Väärtused

Meie majandus- ja põllumajanduspoliitika eesmärk on tõsta läbi sihipärase tegevuse Eesti inimeste heaolu ja elatustaset. Terve ja tugev majandus tugineb kolmele põhimõttele: stabiilne ja soodne makrokeskkond, suund teadmispõhisele majandusele ja loodusvarade väärtustamine. Need tagavad püsiva ja tasakaalustatud majandusarengu, tööhõive ning on Eesti heaolu aluseks.

Eesti põllumajandus peab suutma tervisliku kodumaise toiduga varustada oma rahvast, olema konkurentsivõimeline Euroopa majandusruumis ja edukas maailmaturgudel. Riik toetab ja propageerib kodumaist põllumajandust, loomakasvatust ja kalandust ning eelistab kodumaiseid tooteid riigihangetel välismaistele analoogidele. Riigivõim peab võtma selge vastutuse oma osa täitmise eest majanduse arendamisel.

Tegevus

Loome soodsa majanduskeskkonna (mis hõlmab haridussüsteemi, maksusüsteemi, seadusandlust jne) kodumaise ettevõtluse, panganduse, kaubanduse ja põllumajanduse arenguks. Eesmärgiks on tuntav ja stabiilne majanduse ja ekspordi kasv, tasakaalustatud kaubandusbilanss ja tööhõive.

Toetame ja arendame teadmispõhist majandust ja seisame rahvusliku ettevõtluse eest. Kõrgväärtusliku ja eestimaise eelistamine peab algama riigivõimu tasandilt. Eelistame riigihangetel Eesti firmasid, kui nad vastavad riigihanke tingimustele. Muudame riigihangete seadust, et riigihangete korraldamine vastaks tegelikele vajadustele ja tagaks parima kvaliteedi.

Majanduse edukaks arenguks korraldab riik järjekindlalt majandusolukorra teadusanalüüsi nii makro- kui mikrotasandil, kaasates ka turu-uuringuid ja sotsioloogilisi küsitlusi. Vaatame üle põhjendamatult ranged ja ettevõtlust takistavad normid ning muudame need majanduse normaalse arengu tagamiseks vastuvõetavaks. Eesti edu aluseks on tugev infoühiskond, innovaatiline majandus, kiire ja pädev asjaajamine ja toetusprogrammide rakendamine.

Väike-, pere- ja keskmise ettevõtluse soodustamiseks vähendame riigilõivu ja kehtestatud algkapitali suurust ning lihtsustame nende tegutsemisnõudeid. Eakatele inimestele loome paindlikumad töövõimalused ning ühiskonna üldisele jõukusele vastava pensioni. Riiklike toetusmehhanismidega tagame puudega inimeste jõukohase rakendamise.

Tõhustame oluliselt tarbijakaitset ja kvaliteedikontrolli, kaasa arvatud ehitusvaldkonnas. Infrastruktuuri ja teede ehituses tagame kaasaja normidele vastava kvaliteedi, ehitaja vastutuse ja riikliku kontrolli selle üle.

Riik on strateegiline osanik eri majandusharudes: energeetikas, sides, sadamates, raudteel, laevanduses, metsanduses ja muude loodusvarade haldamisel. Riigil peavad olema strateegilised reservid riikliku julgeoleku tagamiseks.

Loodusvarade säästliku kasutamise ja heitmekoormuse vähendamise huvides peame vajalikuks rakendada meetmekompleksi, kus ühelt poolt maksustatakse ressursi kasutamine ja heitmete looduskeskkonda paiskamine, teisalt aga pakutakse toetust ressursi säästmisele ja heitmete vähendamisele suunatud uudsete tehnoloogiate ja toodete väljatöötajatele.

Suurendame kulutusi teadus- ja arendustööle, et soodustada uute tehnoloogiate väljaarendamist ja nende rakendamist. Soodustame teaduspõhise, mehhaniseeritud ning automatiseeritud tööstuse ja majanduse arengut. Loome esmatähtsaks arendada kohalikku tooret väärtustavaid, ekspordile orienteeritud, samuti teadusmahukaid tootmisharusid.

Peame oluliseks tugevdada Eesti Panga, finantsinspeksiooni ja teiste asjaomaste instantside kontrolli krediidi-, finantseerimis- ja kindlustusasutuste ning börsi üle. Riigi, kõikide riigiasutuste, kohalike omavalitsuste, nende allasutuste, pensionifondide jne rahalised vahendid peaksid olema hoiustatud riiklikus krediidiasutuses. Selleks tuleb luua Eesti Panga kontrolli all olev konservatiivne Eesti Panga Kommertspank, kes teostab ka klientidevahelised arveldused. Sellega hoitakse iga aasta kokku kümneid miljoneid eurosid, mida on võimalik suunata riiklikult olulistesse valdkondadesse.

Toonitame vajadust tagada riigieelarve, sealhulgas sotsiaalmaksust moodustuvate pensioni- ja ravikindlustussummade, kohalike eelarvete ning eelarveväliste fondide otstarbekam ja säästlikum kasutamine. Maksumaksja rahast avalikes huvides tehtavad kulutused peavad olema arusaadavad ja kontroll nende üle mõjus.

Pooldame konservatiivset eelarvepoliitikat, mille aluseks on tasakaalus riigieelarve. Majanduse tõhususe kasvu toetab püsiv maksusüsteem ja antitsüklikuline eelarvepoliitika. Lõpetame statistika väärkasutamise ning tagame täpsete ja kontrollitavate andmete esitamise.

Toetame maksude, sealhulgas kaudsete maksude alandamist ja uue väärtuse loomist jõukuse kasvu, teenimise, säästmise ja investeerimise kaudu. Pooldame proportsionaalset tulumaksu. Pooldame süsteemi, milles toiduained, lastekaubad, meditsiini- ja kultuurivaldkond oleks väiksema käibemaksumääraga kui luksuskaubad.

Laenuraskustesse sattunud inimeste abistamiseks seadustame põhimõtte, mille kohaselt kinnisvaralaenu saanud inimesel kustub laen täielikult, kui ta loovutab laenu tagatiseks oleva kinnisvara laenuandjale.

Maksupoliitikas peame vajalikuks kohaldada teadus- ja arendusinvesteeringuid, keskkonnasäästlikkust ja innovatsiooni soodustavaid meetmeid. Vabastame maksudest töandja investeeringud, mida ta panustab oma töötajate tervisesse ja haridusse.

Töötame välja ning rakendame ökoloogilise maksureformi, mille käigus maksustame täiendavalt taastumatute loodusvarade kasutamist, taastuvate loodusvarade ülekasutamist (liigne metsaraie) ja saastamist.

Maksupoliitika ei tohi teha takistusi Eesti riiki arendavale majandustegevusele. Taastame ettevõtete tulu õiglase maksustamise, võtame kontrolli alla ja maksustame Eestist väljaviidava kasumi ning paneme piiri väliskapitali omavolile eesti rahva heaolu arvelt.

Tagame, et Eesti põllumajandustootja ei oleks ebavõrdses konkurentsisis teiste Euroopa riikide põllumajandustoetuste tõttu. Tootmispiirangute (piimakvoot) seadmine peab lõppema.

Eesti põllumajandus peab rahuldama Eesti vajaduse kodumaise põhitoiduga. Konkurentsivõime tõstmiseks mõeldud investeeringutoetuste määramisel eelistame neid valdkondi, mis tulevikus on suutelised tootma riigi sisenõudlusest rohkem.

Väiksemate talude ja ettevõtete konkurentsivõime tõstmiseks ning nende ühistegevuse soodustamiseks peame vajalikuks maksta neile eraldi investeeringutoetust. Toetame taastuenergia, eelkõige bioenergia tootmiseks vajalikke investeeringuid tingimisel, et see ei tõsta energia lõpphinda tarbijatele.

Igale põllumajandustootjate rühmale lähenemisel arvestame igaühe perspektiivikut: tegevuse avardamist nii põllumajandustootmises kui ka väljaspool seda, samuti konkurentsivõime tõstmist. Toimib korralik nõuandesüsteem, mis suudab rahuldada talude ja teiste ettevõtete vajadusi.

Soosime mahepõllumajandust. Keelustame geneetiliselt muundatud organismide ehk GMO kasvatamise ja sisseveo ning neid sisaldavate toiduainete ja loomasöötade impordi.

Toetame rannakalapüüki, kalakasvatust ja kalavarude majandamist viisil, mis tagab inimtegevuse ja looduse tasakaalu. Luues soodsa merenduskliima, toome eesti laevad tagasi Eesti lipu alla. Taastame Eesti maine kalandus- ja mereriigina.

Riik ja valitsemine

Väärtused

Eesti on eesti rahva ajalooline kodumaa, ainus koht maailmas, kus eestlastel kui põlisrahval on eelisõigus ja kohustus luua tingimused oma rahvuse, keele ja kultuuri kestvaks arenguks ning rahvuslikuks julgeolekuks. Omariiklus tähendab Eesti põhiseaduse preambulis sätestatud väärtuste ja eesmärkide tingimusteta täitmist, hoidmist ja kaitsmist, vastastikust austust ja võrdväärset koostööd teiste riikide ja rahvastega. Avalikud eesmärgid peavad kaaluma üles erakondlikud ja ametkondlikud huvid. Hea elukorralduse üks tugisambaid on demokraatlik, aus ja korrupsioonivaba õigusriik, heade tavade järgimine valitsemisel ning tõhusalt toimiv riigiparaat. Meie valitsemispoliitika eesmärk on eelpooltoodud printsiipide elluviimine ja täitmine.

Tegevus

Suurendame Riigikogu poliitilist tähtsust ja täitevvõimu koostööd riigikogu ja avalikkusega. Muudame Riigikogu valimissüsteemi, kaotame ära häälte ülekandmise süsteemi. Valituks osutub enim hääli saanud kandidaat. Kaotame valimiskünnise ja -kautsjoni. Seame sisse ja seadustame Riigikogu saadikute seotuse mandaadiga ja nende tagasikutsumise korra. Seadustame presidendi otsevalimise ja kandidaatide ülesseadmise rahva poolt. Taastame süümevande ja kehtestame reaalsed meetmed selle rikkumise eest.

Valimistulemustega manipuleerimise välistamiseks peame e-valimiste korraldamist võimalikuks alles siis, kui on tagatud nende täielik turvalisus ja kontrollitavus.

Seadustame Eestit okupeerinud riikide repressiiv- ja julgeolekuorganites töötanud isikutele, nende kaastöötajatele, informatoritele ja Eesti iseseisvuse vastu tegutsenud isikutele keelu töötada olulistel ja juhtivatel riiklikel ja kohaliku omavalitsuse ametikohtadel ning kaitse- ja julgeolekustruktuurides.

Riigikogu tugiaparaadi peame vajalikuks korraldada viisil, mis võimaldab anda täitevvõimu algatustele sisulise hinnangu. Oluline on arendada välja parlamendi koostöö teadlaskonna, kodanikuühiskonna ja avalikkusega.

Riigikogu saadikute palka hakkame arvutama mediaanpalga järgi. Kaotame Riigikogu saadikute lisatasud ja kompensatsioonid. Palk peab olema seotud reaalse tööga komisjonides, saalis või lähetustes. Jõustame Riigikogu ja valitsuse liikmetele keelu saada tulu osalemisest haldusüksustes ja riigiosalusega ettevõtteis otseselt ja/või kaudselt.

Vähendame valitsemissektori kulusid ja koosseisu. Vaatame üle riigiametnike tasustamise ja muudame selle läbipaistvaks. Kaotame palgale lisanduvad põhjendamatud hüvitised ja lisatasud. Kaotame dubleerivad riiklikud asutused ja tarbetud menetlused, optimeerime riigiasutuste koosseise.

Võitleme korrupsiooni, bürokraatia ja avaliku võimu kuritarvitamise vastu. Lõhume maksumaksjate kulul käiva poliitikute ja ärimeeste ringkäänduse. Seadustame riigiametnike vastutuse ametikohustuste täitmise eest ja tekitatud kahjude hüvitamise.

Muudame avaliku teenistuse seadust, tagamaks läbipaistvat töökorraldust ja tasusüsteemi ning innustamaks ametnikke probleemidele lahendust otsima. Loome riigi ja kohaliku omavalitsuse vara täieliku registri, vähendades nn hämarate tehingute võimalust.

Seadustame kõigi avaliku sektori ametite, juhatuste, nõukogude jne depolitiseerituse ning kohustuse palgata kõigi haldusüksuste ja riigiosalusega ettevõtete vastutav personal kutseoskustel põhinevate ja avalikustatud parameetrite alusel.

Tugevdame eesti keele kui riigikeele staatust. Välistame isikute, kes ei valda riigikeelt, kandideerimise Riigikogu ja kohalike omavalitsuste volikogude valimistel. Tõhustame keeleinspektsiooni tegevust ja meetmeid keeleseaduse rikkumiste korral.

Seadustame rahvaalgatuse võimaluse. Juhul, kui vähemalt 25 000 kodanikku allkirjastab eelnõu, peab Riigikogu hakkama seda menetlema. Juhul, kui vähemalt 25 000 kodanikku vaidlustab Riigikogu otsuse, tuleb antud küsimuses korraldada referendum.

Õigus ja korrakaitse

Väärtused

Meie õigus-, korra- ja sisejulgeolekupoliitika eesmärk on kaitsta avalikku ja põhiseaduslikku korda ning tagada kodaniku- ja isikuvabaduste tagamine kõigi riigi- ja omavalitsusasutuste poolt. Seadused ja nende kohaldamine peavad vastama inimeste õiglustundele ning andma turvatunde ja kindluse elu kavandamiseks.

Õigusriigi põhimõtte rakendamisel ei või teha erandeid. Eestist peab saama õigusriik, kus on tagatud võimude lahususe põhimõte ning ei domineeri kitsad grupihuvid.

Tegevus

Suurendame tähelepanu kuritegevuse ennetamisele. Leiame, et iga seaduserikkumine peab saama ühiskonna hinnangu karistuse või hukkamõistu näol. Tuleb luua riiklik avalik register karistatud seksuaalkurjategijate elukoha andmetega.

Kehtestame nulltolerantsi kuritegevusele, piirame tingimisi karistamise praktikat. Tõhustame võitlust organiseeritud kuritegevuse (narkokaubandus jne), noorsookuritegevuse ja korrupsiooni vastu. Loomme tõhusa tsiviilkontrolli sisejulgeoleku- ja jälgitusorganite tegevuse üle.

Riigiprokuratuur tuleb viia ära Justiitsministeeriumi valitsemisalast ja põhiseadusega muuta analoogiliselt Riigikohtuga sõltumatuks riigiametiks. Korumpeerimatuse ja kohtute sõltumatuse tagamiseks teeme kohtunikud, prokurörid ja politseiprefektid kodanike poolt valitavateks. Eesti kohtupidamises tuleb üle minna angloameerika vandekohtusüsteemile.

Riik rakendab koostöös omavalitsustega tööle piisava arvu korrakaitsejaid igas vallas ja linnas. Leiame, et riik ei tohi avaliku korra tagamiseks kasutada turvafirmade teenuseid, kuna turvafirma on eraõiguslik jõustruktuur, mis ei ole riiklikult juhitav. Näeme seadustes ette suuremad volitused, õigused ja tagatised abipolitseinikele ning teistele ühiskondliku ja avaliku korra kaitsjatele.

Tagame korrakaitse, liiklusjärelvalve ning päästeteenistuse optimaalse struktuuri ja isikkoosseisu süsteemse väljaõppe ja motiveerimise, mis tagab kiire reageerimise ja õigeaegse jõudmise sündmuskohale, samuti varustame need üksused nüüdisaegsete erivahenditega.

Kujundame õigusliku ja materiaalse aluse kodanikualgatuse ühenduste kaasamiseks avaliku korra tagamisel, päästetöödel ning keskkonnareostuse tõrjel. Loomme seadusandluse omavalitsustele kohaliku korrakaitse loomiseks. Kaasame Kaitsealiidu koostöös politseiga ka sisejulgeoleku tagamisse.

Vähendame maksumaksja kulul ülalpeetavate vangide arvu, rakendame mõjusamaid rahalisi karistusi ning kriminaalsel teel soetatud vara konfiskeerimist. Vangid tasugu oma ülalpidamiskulud kohustusliku tööga vanglaettevõtetes. Me ei toeta eravanglate rajamist.

Oleme seisukohal, et eriti raskete isiku- ja inimsusevastaste kuritegude puhul ja riigireetmise eest on surmanuhtlus õigustatud. Karmistame vastutust riigivastaste ja Eesti suveräänsust ja huve kahjustava tegevuse eest.

Karmistame liiklushuligaanide ja roolijoodikute karistusi kuni sõiduvahendi konfiskeerimiseni raske rikkumise korral.

Tagame õigusabi kättesaadavuse ka vähemkindlustatud elanikkonnale, alandame vastavaid riigilõive. Tugevdame kannatanute õiguskaitset. Loomme kõigile isikutele seadusandliku võimaluse pöörduda kohtusse põhiseaduslike õiguste kaitseks oma ja avalikes huvides.

Seadused peavad olema täpsed ja ühesed, et nad ei annaks riigiametnikele ja poliitikutele võimalust küsimusi oma äranägemise järgi tõlgendada. Tuleb tagada kõigi seaduste ja rahvusvaheliste lepingute vastavus põhiseadusele. Põhiseadust tuleb täiendada sättega, et temaga vastuolus olevad välislepingud on automaatselt õigustühised.

Kiire ja õiglase eeluurimise ning kohtumenetluse tagamiseks kehtestame mõistlikud tähtajad. Eeluurimisel ja jälitustegevuses toimepandud inimeste põhiõiguste rikkumine ja ebaproportsionaalselt suur riive toovad kaasa vastavate ametiisikute vastutuse ning tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamise.

Isikud, kes tegutsesid Eesti riikliku iseseisvuse või selle taastamise vastu, osalesid Eesti vabadusvõitlejate ja nende poolehoidjate represseerimises, inimsusevastastes kuritegudes ning genotsiidipoliitika elluviimises, tuleb võtta vastutusele (ka postuumsetl).

Seadustame keelu organiseerida avalikke üritusi, loenguid, kohtumisi, seminare jms, milles kajastatakse Eesti ajalugu Nõukogude propagandavaledest lähtuvalt. Keelustame Eestit okupeerinud totalitaarsete režiimide tähtpäevade avaliku tähistamise ja nende sümbolika kasutamise avalikel üritustel.

Nõuame kõigi Eestist Venemaale viidud arhiivide ja kultuuriväärtuste tagasitoomist Eestisse.

Sõlmime korrakaitse- ja õigusabilepingud teiste maadega, eeskätt meie naabritega, mille kohaselt on kriisiolukordades võimalik üksteist operatiivselt abistada nii tehnika, varustuse kui abijõududega, et vältida ja tõrjuda looduskatastroofe, terrorismiohtu, siserahutusi, rahvusvahelist kuritegevust jne.

Välis- ja julgeolekupoliitika

Väärtused

Eesti Vabariik on 1918. aastal loodud ja 1920. aastal sõlmitud Tartu rahulepingul põhinev ning juriidilise õigusjärgsuse põhimõttel taastatud suveräänne ja iseseisev riik kõigis tema tunnustes. Eesti iseseisvus ja suveräänsus on võõrandamatu, Eesti territoorium on puutumatu. Eesti välis- ja julgeolekupoliitika pikaajaline eesmärk peab olema eelpool toodud printsiipide kindlustamine.

Meie välis- ja julgeolekupoliitika lähtub Eesti rahvuslikest huvidest, loob kindlustunde omariikluse säilimises ja arengus, tagab siinsele elulaadile ja ühiskonnakorraldusele rahvusvahelise tunnustuse, toetab meie majanduslikku ja sotsiaalset arengut, aitab kaasa inim- ja säästvale arengule kogu maailmas ning põhineb suutlikkusel mõtestada ja teostada oma huve nii iseseisvalt kui koostöös partneritega.

Tegevus

Eesti on alati valmis tegema konstruktiivset koostööd kõigi riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega. Suhetes teiste riikidega lähtume kõigi riikide suveräänsuse printsiibist.

Eesti riik sõlmib rahvusvahelisi lepinguid, kui nende sõlmimine on kodanike enamuse ja demokraatlikult valitud esindusorganite arvamuse kohaselt vajalik. Viime sisse põhiseaduse paranduse, mis toob kaasa rahvahääletuse kõigi võimuloovutuste osas rahvusvahelistele organisatsioonidele.

Eesti välis- ja Euroopa poliitika, samuti riigikaitse- ja julgeolekupoliitika põhialused kujundatakse terviklikult, kasutades akadeemiliste institutsioonide ekspertiisi, arvestades koostööd rahvusvaheliste partneritega ning sobitades eesmärgid ja tegevuse teiste poliitikavaldkondadega.

Kaitseme väikeste kultuuride ja rahvusriikide õigust elule. Tagamaks Euroopa mitmekesisust, aitame kujundada rahvastikupoliitikat, mis tugevdab Euroopa kultuure ja rahvusriike ning aitab hoida neid jätkusuutlikuna.

Lähtume Eesti põhiseaduse ülimuslikkusest. Eesti ei täida Euroopa Liidu seadusi või muid regulatsiooniakte, mis seavad ohtu Eesti püsijäämise rahvusriigina või on vastuolus eestlaste õiglustunde, moraali ja heade tavadega. Euroopa Liidu liikmelisus ja ühisraha euro ei tohi piirata Eesti suveräänsust ega pidurdada Eesti arengut.

Peame vajalikuks suurendada Riigikogu rolli Eesti seisukohtade kujundamisel Euroopa Liidus. Olulisemad küsimused otsustab istung, Euroopa asjade komisjonile kujundatakse tugiaparaat, mis suudab sisuliselt hinnata valitsuse esitatud eelnõusid. Valitsus ei esita komisjonile ja Riigikogule ainult seisukohta, vaid tutvustab ka alternatiive.

Eesti püüab tugevdada Euroopa Liidu, riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide koostööd ja riigiülest tegevust nendes valdkondades, kus riigi enda tugevusest ei piisa, nagu keskkonna-, majandus- ja energeetikaalane koostöö, võitlus organiseeritud kuritegevusega jne.

Suhetes Venemaaga rõhutame 1920. aasta Tartu rahulepingu, millega Venemaa tunnistas igaveseks ajaks Eesti õigust iseseisvusele ja puutumatussele, jätkuvat tunnustamist ja seadmist Eesti–Vene suhete aluseks.

Tühistame 2005. aastal sõlmitud Eesti–Vene piirilepingu ratifitseerimisseaduse ka Eesti poolt. Kehtestame moratooriumi loovutuslikele piiriläbirääkimistele. Piiri võimalikud muutused seadustatakse ainult vastavalt põhiseaduse muutmise referendumi tulemustele.

Vastavalt ÜRO 1982. aasta mereõiguse konventsioonile tühistame merepiiriseaduse lisa, millega Eesti tõmbas 1994. aastal vabatahtlikult oma territoriaalmere piirid Soome lahel tagasi ja taastame Eesti merepiiri Soome lahe mediaanjoonel.

Välisesinduste loomine ja tegevus peab olema optimeeritud, võimalusel kasutatakse ühisesindusi Põhjamaade, teiste Balti riikide või muude koostööpartneritega.

Välis- ja julgeolekupoliitika kujundamisel kasutame ka partnerriikide intellektuaalset ja analüütilist ressursi lähtudes rahvuslikest huvidest. Meie maa, ühiskonna ja poliitika tutvustamisel maailmas kasutame maksimaalselt väliseestlaste potentsiaali.

Me ei vasta vaikimisega Eesti riigi vastu suunatud propagandarünnakutele; lükkame ümber kõik katsed võltsida ja mustata Eesti rahvast ja ajalugu.

Koostöös rahvusvaheliste organisatsioonide ja teiste riikidega taotleme Venemaalt kõigi okupatsioonikahjude, sealhulgas kommunistlike repressioonide ohvritele ja nende perekondadele tekitatud kahjude ja sunnitöö kompenseerimist.

Demokraatia arengule ning maailma stabiilsusele kaasaaitamisel peame tähtsaks koostööd ÜRO ja tema juures tegutsevate rahvusvaheliste organisatsioonidega, maailma ja Euroopa parlamentaarsete ühendustega, Maailma Kaubandusorganisatsiooniga, keskkonnakaitseliste ja sotsiaalsete ning muude liikumistega.

Selgitame Eesti ajalugu ja meie eriolukorda Teises maailmasõjas ülejäänud maailmale, tehes sel eesmärgil koostööd teiste riikide, eeskätt Balti riikide ja Soomega. Hakkame riiklikult tunnustama ja tähistama Eesti riikliku iseseisvuse eest peetud võitluse tähtpäevi.

Taotleme rahvusvahelise kohtuprotsessi korraldamist kommunismikurjategijate üle ja kommunismiideoloogia tunnustamist kuritegelikuks.

Riigikaitse

Väärtused

Meie julgeolek põhineb esmase kaitsevõime olemasolul, kohustuslikul ajateenistusel, totaalkaitsel, rahvusvahelisel koostööl ja NATO liikmelisusel. Peame oluliseks riigikaitse viimist tasemele, mis võimaldab tagada esmase iseseisva kaitsevõime. Terviklikult ja pädevalt kujundatud Eesti riigikaitsekorraldus panustab lisaks riigi turvalisuse tagamisele rahvusvaheliste liitude kaudu vastavalt võimetele maailma rahulikku arengusse. Tavapäraste kaitsemeetmete käsitlemise kõrval peame oluliseks tagada valmisolek uute riskide, nagu küberturvalisuse ja terrorismi tõrjumiseks.

Tegevus

Peame oluliseks riigikaitse tugevdamist ning tagamist, et kaitsejõududes teeniksid ainult patriootlikud ja motiveeritud inimesed. Riigikaitse peab olema piisavalt tugev, hästi organiseeritud ja oskuslik, et võidelda edukalt nii välise kui ka võimaliku riigisisese relvastatud rünnaku vastu.

Kaitsejõud osutavad alati Eesti Vabariigi iseseisvuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud relvastatud rünnakutele sõjalist vastupanu. Peame vajalikuks selle põhimõtte sisseviimist Eesti põhiseadusesse.

Tühistame 2011. aasta põhiseaduse muudatuse ja taastame kaitseväge kõrgema juhi, kaitseväge juhataja ja kaitseväge ülemjuhataja institutsioonid ja ülesanded. Riigikaitse kõrgeim juht peab olema erakondade väline ning ülene institutsioon ja vaba oma otsustustes.

Peame oluliseks riigikaitse finantseerimist tasemel, mis võimaldaks tagada esmase iseseisva kaitsevõime. Rahaliste vahendite ratsionaalse kasutuse läbi leiame täiendavaid võimalusi riigikaitse tõhustamiseks. Tõstame palgasid tasemele, mis peatab spetsialistide lahkumise.

Jätkame kohustuslikul ajateenistusel, väljaõpetatud reservidel ja totaalkaitsel põhineva kaitsedoktriini elluviimist. Oleme seisukohal, et palgaarmee üleminek kahjustaks Eesti kaitsevõimet. Me ei poolda Eesti Kaitseväge üksuste osalemist Euroopa Liidu kiirreageerimisjõududes sõjaväelise ressursi vähesuse ja killustamise tõttu.

Taotleme NATO liitumislepingu kohaselt Eestile ettenähtud iseseisva sõjalise vastupanu osutamise ajalist lühendamist. Peame oluliseks sõlmida täiendavalt koostöö ja vastastikuse abistamise lepingud Läti, Leedu, Poola, Norra (ja soovitatavalt ka Soome ja Rootsi), mille kohaselt antakse teineteisele agressiooni korral kohest sõjalist abi.

Toetame Kaitseväe arengut, suurendame Kaitseväe eelarvet ja tehnilist varustatust. Populariseerime Kaitseväe noorteorganisatsioone ja Naaskodukaitset. Seadustame Kaitseväe ja Kaitseväe üksuste kasutamise tsiviil- ja korrakaitse ning põhiseadusliku korra vastu suunatud rahutuste mahasurumisel.

Peame vajalikuks riigikaitse õpetuse sisseviimist üldharidus-, kutse- ja kõrgkoolidesse ning riigi- ja omavalitsusametnike koolitamist vastavalt riigi tsiviilkaitse vajadustele.

Kasutades olemasolevaid seaduslikke mehhanisme ja vajadusel neid täiendades viime lõpule riigikaitsemaade eraldamise selliselt, et Kaitseväele oleks tagatud arenguks vajalike harjutusväljade olemasolu. Soodustame Eesti kaitsetööstuse taastekkimist ja arengut ning eelistame kaitsehangetel eestimaise kaitsetööstuse toodangut.

Käsitleme alaliselt Eestis elavate Vene Föderatsiooni kodanike, nn kodakondsuseta elanike ja mitte-eestlastest Eesti kodanike teenimist Vene Föderatsiooni sõjalistes struktuurides ebalojaalse tegevusena.

Tunnustame riiklikult vabadusvõitlejatena kõiki isikuid, kes on võidelnud, hukkunud või kannatanud Eesti riigi iseseisvuse ja vabaduse nimel, sh olude sunnil teiste riikide vormis Eesti iseseisvuse eest ja bolševismi vastu võidelnud sõdureid, metsavendi ja hilisemaid vabadusvõitlejaid.

Regionaalareng ja kohalik omavalitsus

Väärtused

Peame esmatähtsaks luua võrdsed võimalused eluks kõikjal Eestis. Infrastruktuuri olemasolu (haridus-, tervishoiu-, korraldus-, transpordi-, side- ja muud teenused) ning säilitamine omab meie regionaalpoliitika olulist tähendust. Kohaliku võimu ja demokraatia arendamise eesmärgiks on inimeste võimalus ja tahe osaleda oma kodukoha elu edendamisel. Eestist peab saama kodanikuühiskond, kus rahvas on võimalikult laialt kaasatud otsustamisprotsessi nii riigi kui kohalikul tasandil. Me ei poolda riigivõimu tsentraliseerimist. Regionaalarengu korraldamisel peame silmas eelkõige inimeste huve ja vajadusi.

Tegevus

Avalike teenuste kvaliteedi ning parema kättesaadavuse huvides peame vajalikuks seadusandlikult täpsustada kesk- ja kohaliku võimu tulude ja kulude vahetust, kohustusi, õigusi ja vastutust. Praegune omavalitsuste politiseerimine ja riigivõimu tsentraliseerimine ei õigusta ennast. Viime omavalitsustele pandud kohustused tasakaalu eraldatud rahaliste ressurssidega, mis peavad kasvama riigieelarvega ühes tempos.

Analüüsime haldussüsteemi ning reformime selle tõhusalt toimivaks senisest märksa väiksemate halduskuludega. Likvideerime maavalitsused riigi valitsusasutustena ja anname nende funktsioonid omavalitsusliitudele. Kaotame ametikohustuste ja ametkondade dubleerimise otstarbetud ametid, samuti maksumaksja raha raiskavad halduskorraldused.

Viime läbi haldusreformi soodustades omavalitsuste koostööd ja vabatahtlikku ühinemist, arvestades otstarbekust ja kohalike inimeste arvamust. Suurendame riigipoolseid toetusi ühinevatele omavalitsustele. Jaotus haldusüksusteks peab vastama kodanikuühiskonna nõuetele, ökonoomsusele ja haldussuutlikkusele.

Koostame ja rakendame regionaalarengu toetamise seaduse. Uuendame regionaalarengu strateegiat ning rakendame selle. Toetame regionaalsete arengukeskuste tegevust.

Viime kohalike omavalitsuste valimised ja neil kandideerimise kodanikukeskseks ning kehtestame kandidaatidele eesti keele oskamise nõude. Kohalike omavalitsuste asjaajamis- ja töökeeleks on eesti keel.

Koostame uue kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse, mis tagab omavalitsuse ametikohtade apoliitilise ning muudab valla- ja linnavalitsuse moodustamise korda.

Kõikjal, nii linnas kui maal, peab olema hea elada ja töötada, kaotamata elatustasemes. Piirkondliku arengu ühtlustamisel tagame avalike teenuste kättesaadavuse kogu riigis. Inimestele tuleb kõikjal teha kättesaadavaks haridus-, tervishoiu-, korraldus-, transpordi- ja sideteenused ning luua võimalused veeta sisukalt vaba aega ja tegeleda hobidega.

Rahva tervise edendamiseks ning ühistegevuse ja toimeka eluviisi toetamiseks panustame sportimis-, puhke- ja vaimutegevuse võimaluste loomisse, samuti päeva- ja kultuurikeskuste rajamisse. Koolidest soovime kujundada õppevälisel ajal kogukondliku suhtlemise ja koostevõime keskused.

Linnaasumitest kujundame mitmekesise elanikkonnaga, turvalise ja huvide- ning võimete kohast enesetoetust pakkuva elu-, töö- ja puhkekeskkonna. Riskikäitumise ennetamiseks toetab riik koostöös omavalitsustega piirkonna eripära arvestavaid ennetusprogramme ning võimaldab abivajajatele ligipääsu sotsiaal- ja taastusteenustele.

Soodustame investeeringuid, mis on suunatud miljööväärtusliku elukeskkonna säilitamisele, taastamisele ja parandamisele. Investeeringute jagamisel eelistame kohalikul omaalgatusel põhinevat otsustusprotsessi.

Toetame Tartu–Tallinna maantee võimalikult kiiret väljaehitamist kogu ulatuses, samuti püsiühenduse loomist Saaremaaga.

Soodustame ettevõtluse edendamist maapiirkondades, ääremaadel ja mahajäänud piirkondades. Tasuvate mittepõllumajanduslike töökohtade loomiseks rakendame riikliku programmi. See tugineb nii eurorahastuse meetmetele kui ka riiklikele soodustustele, mida kohaldatakse erainvesteeringutele väljaspool peamisi kasvukeskusi.

Me ei toeta maa müüki välismaalastele. Leiame, et maaomanikuks tohiks olla üksnes Eesti kodanikud, kodanikeühendused, riik ja omavalitsused. Maatulundusmaa kasutaja peaks üldjuhul olema ka selle omanik.

Mittepõllumajanduslike (peamiselt väikeettevõtluse) töökohtade loomist toetava poliitika tulemusel on maapiirkondades piisavalt tasuvaid töökohti ennekõike teeninduse, tööstuse, bioenergia, maaturismi ja vesiviljeluse valdkonnas.

Loodushoid ja energeetika

Väärtused

Puutumatu ja kaunis loodus on Eesti visiitkaart. Seda tuleb hoida ja väärtustada. Meie majanduse, energeetika ja keskkonnakorralduse põhimõtted tuginevad Eesti ajaloo-, kultuuri- ja loodushoiutraditsioonidele, arvestades ka riigi sotsiaalsel ja majandusolukorda ning rahvusvahelist konteksti.

Eesti kütuse- ja energeetikapoliitika peab vaatama tulevikku ja olema suunatud riigi energeetilise sõltumatuse, julgeoleku ja varustuskindluse suurendamisele. Sihiks on majanduskasvu, rahva sotsiaalsete huvide ning keskkonnanohu põhimõtete omavaheline tasakaal ja harmoonia.

Tegevus

Võtame tarvitusele abinõud Eesti sõltuvuse vähendamiseks välismaalt tarnitavast energiast.

Toetame alternatiivsete energiaallikate arendamisega seotud teaduskulutusi. Soodustame selliste alternatiivsete ja keskkonnasõbralike energiaallikate tarvituselevõttu, mis lubavad hoida kulutused ja energia hinna optimaalsetes piirides ning seda alandada.

Toetame põllumajandustootmisega kaasnevat toorainet kasutavate biogaasi koostootmisjaamade rajamist ning väheväärtuslike ja kasutamata põllumaade kasutuselevõttu energiakultuuride kasvatamiseks ja taastuenergia tootmiseks.

Riik peab toetama investeringuid energiasäästuprogrammidesse. Toetame energiasäästlike hoonete ehitamist ning olemasolevate ümberehitamist energia kokkuhoidu silmas pidades.

Keskkonnavalas eesmärgid seonduvad ka energia-, majandus-, sotsiaal-, transpordi-, tehnoloogia-, teadus- ja maksupoliitikaga. Tööstuse, transpordi ning infrastruktuuri arendamine ei tohi halvendada õhu, pinnase, vee ja elukeskkonna kvaliteeti.

Toetame keskkonnasõbralike tehnoloogiate ja toodete väljatöötamist ning levikut. Selleks peame vajalikuks lisaks keskkonnateadlikkuse kasvule tõsta ka üksikisikute ja ettevõtjate majandushuvi. Loodussõbralikke tootmisviise toetades säilitame Eestile omased kultuurmaastikud.

Toetame looduskaitsealade ja looduskeskkonna säilimist ning tõhustame võitlust looduse reostamise vastu. Igal juhtumil tuleb välja selgitada süüdlased ning karistada neid vähemalt summaga, mis oleks piisav kogu tekkinud kahju korvamiseks.

Peame õigeks keskkonnaprobleemide ennetamist, sest see on tagajärgede likvideerimisest mõjusam ja odavam. Looduse kahjustamine ja loodusressursi kasutamine tuleb ökoloogilise maksureformi käigus kõrgemalt maksustada ning kehtestada piirangute järgimise üle tõhusam kontroll.

Soodustame jäätmete tekke vähendamist nii tootmise kui tarbimise käigus ning jäätmete taaskasutuse suurendamist. Kaitseme inimeste õigust valida ise jäätmevedaja.

Tõhustame loodushoiu propageerimist. Loodushoiust, ökoloogilisest innovatsioonist ning keskkonnasõbralike tehnoloogiate, toodete ja teenuste arengust sõltuvad nii majanduse konkurentsivõime kui ka meie tänane ja homne heaolu.